

Information till elever, studenter och handledare

Allmän information till studenter och handledare om tystnadsplikt, journalhantering med mera.

Tystnadsplikt och hälso- och sjukvårdssekretess

Tystnadsplikten har till uppgift att skydda personliga förhållanden.

Tystnadsplikten omfattar:

- Vad patienten i förtroende har avslöjat
- Vad någon indirekt har fått veta om patientens hälsa eller personliga förhållanden under själva vården (behandlingen)
- Patientens personliga förhållanden, tex adress, e-mail, sexuell läggning, familjeförhållanden mm. Därutöver finns särskilda regler för grupper med särskild hotbild, dvs personer med fingerade personnummer, hemlig adress osv, där brott mot tystnadsplikten kan få oerhörda konsekvenser för patienten.
- Sekretesskyddet omfattar också muntliga uppgifter om patienten, uppgifter som inte är dokumenterade osv.

Tystnadsplikten gäller:

- All personal inom hälso- och sjukvård, även elever, studenter och praktikanter, samt även annan än den direkt sjukvårdande personalen inom landstingets hälso- och sjukvårdsinrättningar
- Apotekspersonal
- Även efter avslutad anställning/praktikperiod

Att tala om en patients sjukdom eller privata angelägenheter med personer, som inte har någon rätt att ta del därav, är ett brott mot tystnadsplikten. Samtal mellan sjukvårdspersonal får inte heller föras så, att det kan avlyssnas av obehöriga. En patients förhållanden får inte bli föremål för samtal mellan personal utöver vad som behövs för vården (behandlingen).

Tystnadsplikten gäller som regel inte vid förfrågan av anhörig om patients hälsotillstånd. Dock bör uppgiftslämnaren ta redan på i vilket förhållande den frågande står till patienten. När så är möjligt, bör patienten eller dennes målsman tillfrågas om vilka upplysningar som får lämnas och till vem de får lämnas. Kan patienten själv ej lämna detta medgivande, skall närmast anhörig tillfrågas.

Vilka besked som får lämnas om patientens tillstånd avgörs rent generellt av de rutiner som finns på avdelningen/vårdenheten. Det yttersta ansvaret för vad som gäller den enskilde patienten har dock alltid den läkare som ansvarar för patientens vård.

Förfrågningar från tidningar, radio och TV skall ske enligt särskild utarbetad rutin. Sådana förfrågningar skall besvaras av avdelningsföreståndare eller ansvarig sjuksköterska.

I vissa fall har hälso- och sjukvårdspersonal rätt att lämna uppgifter till andra myndigheter såsom polis och socialtjänst. Om uppgiften gäller brott för vilket ett fängelsestraff om minst ett år är stadgat, får uppgift om misstanke lämnas till polisen. Det finns också särskilda skyddsregler för skydd av barn och ungdomar som underlättar information mellan hälso- och sjukvård, polis och socialtjänst. Misstankar om könsstympning får alltid lämnas till polis.

En elev eller student skall alltid vid tveksamma fall eller osäkerhet rådgöra med handledaren eller verksamhetsansvarig.

Även vid vittnesmål inför domstol är man bunden av sin tystnadsplikt. Vid grova brott som kan ge ett fängelsestraff om minst ett år samt vid vissa brott som begåtts mot unga under 18 år, finns ett undantag från detta som innebär en lagstadgad skyldighet att vittna. Patienten kan också lämna sitt medgivande till att uppgifter får lämnas.

Det är lämpligt att studenten noggrant informeras om innebörden av tystnadsplikten och hälso- och sjukvårdssekretessen innan praktiken påbörjas och att detta bekräftas genom att studenten undertecknar en blankett som innehåller skriftlig information om detta. Det är viktigt att poängtera att såväl tystnadsplikten som sekretessen gäller oavsett om blanketten undertecknats eller inte – den utgör en av flera tänkbara sätt att bevisa att studenten informerats om gällande regelsystem.

Brott mot sekretess och tystnadsplikt bestraffas dels med stöd av brottsbalken, dels kan arbetsrättsliga påföljder komma ifråga, t ex varning, avstängning eller avsked.

Journalhantering

Med patientjournal avses de anteckningar som görs och de handlingar som uppkommer eller inkommer i samband med vården och som innehåller uppgifter om patientens hälsotillstånd eller andra personliga förhållanden och om vårdåtgärder.

Patientjournalen kan föras på olika tekniska media (bilder, datafiler, dokument mm). Det är viktigt att tänka på att patienten kan få läsa sin journal och att språket i journalen är sådant, att patientens integritet respekteras.

Socialstyrelsen har i en författningssamling HSLF-FS 2016:40 skrivit mer om syftet med patientjournalen och vad en journal skall innehålla. De har också en mer utförlig handbok på webben(se länkar till höger).

Patientdatalagen omfattar journaler i såväl elektronisk form som i papper. Enligt lagen får vårdpersonal ta del av uppgifter i en patientjournal endast om han eller hon deltar i vården av patienten eller av annat skäl behöver uppgifterna för sitt arbete inom hälso- och sjukvården. Det innebär att det måste finnas en aktuell vårdrelation med patienten och ett behov av informationen. Lagen ger också stöd för att ta del av journaluppgifter vid administration, kvalitetsuppföljning eller statistik. Det är alltså inte tillåtet att i rent studiesyfte titta i journaler utan patientens samtycke, såvida inte uppgifterna i journalen anonymiserats, dvs att studenten får ett utdrag ur journalen med alla personuppgifter raderade. Barnmorskeelever har exempelvis i studiesyfte behov av avidentifierade partogram med CTG-kurva. Alla inloggningar i patientjournalen loggas, dvs sparas elektroniskt och sparas. Listorna med uppgifter om vem som tittat i vilka journaler, och när detta

skett skall följas upp av verksamhetsansvarig. Patienten har rätt att få ut loggningslista, dvs en lista över vilka som tittat i hans patientjournal.

Huvudregeln är att ansvarig vårdpersonal för patientjournal i enlighet med Patientdatalagen. Även en student som gör en vårdobservation, får föra patientjournal. Lagen kräver att den som får elektronisk åtkomst till vårddokumentation skall vara säkert identifierad och loggas, dvs den som går in i en journal skall ha en egen behörighet och patienten skall kunna se i en loggningslista vem som varit inne i journalen. Det ska således framgå att studenten varit inne i journalen och fört journal samt att ansvarig handledare kontrollerat anteckningen genom en signering.

Studenter ska som rutin tilldelas behörighetsprofil "Studerande specialistvård" alternativ "Studerande primärvård" vilket innefattar läs- samt skrivbehörighet i Take Care. Studenter som dokumenterar i patientjournalen ska ange handledaren som ansvarig för anteckning och handledaren kontrollerar genom signering. Övriga ev tilläggs-behörigheter för studenter t ex "Tillägg Signering" är av yttersta undantagsfall och bestämmes i noga överenskommelse med handledare/verksamhetschef på berörd enhet."

Patienten har rätt att med få undantag ta del av sin patientjournal. Om syftet med vården motverkas av att patienten får tillgång till uppgifterna, kan hela eller delar av journalen sekretessbeläggas. Sekretess kan också gälla till skydd för en underårig i förhållande till vårdnadshavaren. Det innebär att journalen inte kan lämnas ut i vissa fall trots att vårdnadshavaren och/eller den omyndige kräver detta, om man finner att den underårige kan lida betydande men om uppgiften röjs för vårdnadshavaren. Uttrycket "men" betyder i det här sammanhanget, skada eller olägenhet.

Om en patient vill ha ut sin journal, skall förfrågan hanteras skyndsamt av den som har hand om vården av journalen. Det bör finnas en policy beträffande detta på den avdelning/klinik där Du befinner Dig (Rådfråga din handledare om det blir aktuellt). Man får inte utan patientens medgivande selektera uppgifterna som utlämnas, dvs sjukvården får inte välja ut vad som skickas till den sökande. Det framgår av Patientdatalagen vad som ingår i en patientjournal. Om man väljer att sekretessbelägga hela eller delar av journalen, så måste man för det första informera om detta. Dessutom skall den sökande informeras om rätten att få ett skriftligt och överklagbart beslut från landstingsledningen, som kan överklagas till kammarrätten. Den sökande har rätt till hjälp av sjukvårdspersonal att formulera ett överklagande.

Patienten har rätt att begära spärr av journaluppgifter avseende en vårdenhet eller en vårdprocess, t ex könsbyte. Patienten kan också begära att få en avvikande mening införd i journalen. Patienten kan också begära rättelse av en felaktig faktauppgift. Begäran om förstörelse av journaluppgifter skall inges till socialstyrelsen. Det skall finnas riktlinjer på varje vårdenhet om dessa frågor skall handläggas på enheten. Det skall också finnas informationsmaterial om såväl patientdatalagen som personuppgiftslagen som kan lämnas till patienten.

Gåvor, julklappar, testamente till sjukvårdspersonal

Gåvor, julklappar eller testamente kan innebära mutor eller bestickning.

Lagen om mutor och bestickning finns i brottsbalken. Den omfattar alla arbetstagare, oavsett om de är anställda i offentlig eller privat tjänst och oberoende av befattning eller anställningsform. Den omfattar även förtroendevalda.

Mutbrott begås när en arbetstagare eller uppdragstagare för sin egen eller för någon annans räkning tar emot en muta eller annan otillbörlig belöning för sin tjänsteutövning. Att begära en muta eller att låta sig bli utlovad en muta är också ett mutbrott. Det spelar ingen roll om man som mottagare kan visa att man inte låtit sig påverkas av förmånen.

Domstolarna ställer särskilt höga krav på offentligt anställda.

Att fundera över:

- Är detta en förmån och varför erbjuds den mig ?
- Finns det en koppling mellan förmånen och min tjänsteutövning ?
- Hur är förmånen beskaffad och vad är den värd ?
- Vilket inflytande har jag på min arbetsgivares relation med den som erbjuder förmånen ?

Vad är rimligt – dvs betraktas ej som muta ?

- Enstaka befogade måltider av vardaglig karaktär.
- Mindre varuprover eller enklare prydnadsföremål och minnesgåvor
- Enklare uppvaktningar på födelsedagar eller vid sjukdom.

Exempel på otillbörliga förmåner:

- Penninggåvor i kontanter, värdepapper eller liknande
- Penninglån på särskilt gynnsamma villkor
- Borgensåtagande eller skuldtäckning
- Köpeskilling eller fordran, amortering eller ränta som efterskänks
- Bonusarrangemang av olika slag, som tillfaller arbetstagaren och inte arbetsgivaren
- Att förfoga över fordon, båt, fritidsbåt eller liknande för privat bruk.
- Helt eller delvis betalda nöjes eller semesterresor

Lex Maria och avvikelshantering

Den som tillhör hälso- och sjukvårdspersonalen skall rapportera till vårdgivaren om en patient drabbats av, eller utsatts för risk för allvarlig skada eller sjukdom. Vårdgivaren skall ha utsett en befattningshavare som i sin tur skyldig att snarast anmäla detta vidare till Socialstyrelsen. Detta kallas för avvikelshantering och innebär rutiner för identifiering, rapportering, analys, uppföljning och återföring av erfarenheter av avvikelser. Med en avvikelse menas en icke förväntad händelse i verksamheten som medfört eller som skulle kunnat medföra skada för en patient. Med allvarlig skada menas att en patient avlidit eller åsamkats livshotande tillstånd. Begreppet omfattar även kroppsskada, sjukdom eller funktionsnedsättning som medfört eller borde ha medfört vårdinsatser. Som elev/student skall du återrapportera iakttagelser till din handledare.

Lex Sarah

Var och en som offentlig verksamhet är verksam inom omsorger om äldre personer eller personer med funktionshinder och som ser eller får reda på ett allvarligt missförhållande omsorgerna om någon enskild skall genast anmäla det till socialnämnden. Om felet inte avhjälpas snarast skall socialnämnden anmäla förhållandet till tillsynsmyndigheten.

Detsamma gäller dem som arbetar hos en privat entreprenör – men då skall anmälan ske till den verksamhetsansvarige, som i sin tur skyndsamt skall avhjälpa missförhållandet eller anmäla det till socialnämnden.

Handledarens ansvar i förhållande till vården

Det är enbart hälso- och sjukvårdspersonal som har ett yrkesansvar enligt hälso- och sjukvårdslagstiftningen. Hälso- och sjukvårdspersonalen ska utföra sitt arbete i överensstämmelse med vetenskap och beprövad erfarenhet. En patient ska ges sakkunnig och omsorgsfull hälso- och sjukvård som uppfyller dessa krav. Den som tillhör hälso- och sjukvårdspersonalen bär själv ansvaret för hur han eller hon fullgör sina arbetsuppgifter.

All personal vid sjukvårdsinrättningar, som bedriver behandling eller på annat sätt medverkar i vården av en patient, är hälso- och sjukvårdspersonal oavsett om denne har legitimation eller inte. Detta medför att även studerande kan ha ett personligt yrkesansvar.

Hälso- och sjukvårdspersonal som utför behandlingen har själv ett ansvar för hur han eller hon utför arbetsuppgiften. Vilket ansvar handledaren har för patientens behandling beror på vilket uppdrag och ansvar som verksamhetschefen har gett handledaren. Handledaren har ett ansvar för att bedöma att den som utför behandlingen har tillräcklig kompetens.

Framgår det inte tydligt att handledaren är behandlingsansvarig är det den personal som utför behandlingen som är ansvarig.

Handledaren är då ansvarig för de råd och instruktioner som ges till den handledde. Sammanfattningsvis kan sägas att ansvaret för vården av patienten är delat mellan verksamhetschefen, handledaren och behandlaren (studenten). Handledarens ansvar sträcker sig dock inte längre än vad som rimligen kan krävas av denne i en viss situation.

Studentens ansvar

Som student är du skyldig att ta del av den information som lämnas av kursansvarig för din kurs, handledare och övrig personal på den avdelning Du praktiserar. När du inte förstår eller saknar information, är det viktigt att du efterfrågar denna och är aktiv i informationssökningen - det är en del av din utbildning att lära sig att hitta information och också rättskällor (lagar och författningar

som styr hälso- och sjukvård). Det är också viktigt att du informerar patienter om att du är studerande och att du inhämtar patientens godkännande innan du deltar i undersökningar eller tar del av t ex vårdinformation. Det är också viktigt att du känner till att du inte har behörighet att utföra samma arbetsuppgifter som legitimerad vårdpersonal och att du inte överskrider befogenhetsgränserna. Skyldigheten att dokumentera vårdiakttagelser i patientjournal gäller även studenter - observera att noteringen skall kontrolleras genom signering av din handledare.

Läkemedel

Verksamhetschefen skall ha föreskrivit lokala instruktioner för hantering av läkemedel där ansvaret framgår på ett klart och tydligt sätt. Studenter får inom ramen för sin praktiktjänstgöring iordningsställa och administrera läkemedel under överinseende och handledning av legitimerad hälso- och sjukvårdspersonal. Studenter bör dock inte ha tillgång till nycklar och koder till läkemedelsrum och bör inte heller vistas där ensamma. Se fö socialstyrelsens instruktioner SOSFS 2000:1 om läkemedelshantering inom hälso- och sjukvård.

Blodgivning, blodtransfusion

Socialstyrelsen har omfattande föreskrifter om blodgivning, blodtransfusion mm (SOSFS 2006:18). Blodprov för blodgruppering får endast tas av läkare, sjuksköterska, biomedicinsk analytiker eller annan personal som fått uppgiften delegerad till sig.

Blodtransfusion skall övervakas av läkare eller sjuksköterska och utföras av befattningshavare som har utbildning för och är bedömd som kompetent för uppgiften.

Det sagda innebär att studenterna inte självständigt får utföra dessa arbetsuppgifter utan dessa får endast utföras under mycket noggrann övervakning och handledning från legitimerad personal.

Om blodsmitta är känd bör studenten undvika provtagning . Endast då studenten bedöms vara säker i sina handlingar kan provtagning av student tillåtas.

Sondmatning, användning av intravasal kateter och epiduralkateter

Socialstyrelsens uppfattning att elever och studerande (såväl i grund som påbyggnadstutbildning) inte självständigt får utföra arbetsuppgifter som innebär sondmatning samt användning av intravasal kateter och epiduralkateter framgick tidigare av SOSFS 1988:25, som numera är upphävd, därför att man menar att syftet med författningen uppnåtts. Det innebär att man menar att denna uppfattning numera är väl etablerad i praxis.

Transportering mellan enheter

Studenten står ständigt under handledarens ansvar, även då patienten transporteras mellan olika enheter. Det är inte lämpligt att studenter självständigt ansvarar för patienttransporter där patientens tillstånd inte är stabilt eller där det finns en förhöjd risk för försämring av patientens tillstånd. Det är viktigt att ta ställning till om studenten kan vidta åtgärder om något händer.

Information till patienten om studenternas deltagande i vården

Lämpligtvis informeras patienterna om studenternas medverkan i vården genom exempelvis följande anslag på synligt plats i t ex dagrum, väntrum eller annan synlig plats ;

”På denna avdelning finns även studenter från olika vårdutbildningar (sjuksköterskestudenter, läkarstudenter, undersköterskeelever m.fl). Du kan därför komma att tillfrågas om Du accepterar att dessa studenter och elever deltar i din vård som ett led i sin utbildning och därvid tar del av uppgifter om dig som finns i t.ex. journalen. Du har som patient rätt att säga nej till detta. Studenterna är givetvis bundna av tystnadsplikt på samma sätt som annan vårdpersonal”.

Om studenten inte deltar i vården utan bara iakttar, krävs alltid patientens uttryckliga samtycke för detta. Journalåtkomst i studiesyfte är inte tillåtet. Det är viktigt att respektera att patienterna är där för att få vård och behandling och därmed inte accepterat att bli studieobjekt – för detta krävs deras medgivande och det är inte något som får tas för givet. Patienter som inte kan ge samtycke kan därmed inte bli föremål för utbildning.